

Koolivägivald – selle juured ja põhjused

Viimastel aastatel on meedias aina rohkem hakatud pöörama tähelepanu koolivägivallale, selle ennetamisele ja tagajärgedele. Juhtumid on üle maailma muutunud sagedasemaks ja tõsisemaks, kõige hullemad koolivägivallajuhtumid on lõppenud surmaga, seega pole imestada, et koolivägivalla teema ületab pidevalt uudisekünnist. Koolivägivalla põhjuseid on püüdnud välja selgitada psühholoogid, õpetajad, lapsevanemad. Kuna tegu on väga mitmetahulise probleemiga, on ka ajendeid ja põhjuseid mitmeid, sest nagu iga õpilane on erinev, on ka iga juhtum erinev.

Koolivägivalda on mitut liiki, ehkki tihti keskendutakse vaid ühele, füüsilisele vägivallale. Vähem märgatav, kuid vähemalt sama tihti esinev ja sama kahjustav on aga verbaalne, sotsiaalne ja psühholoogiline vägivald koolides. Kuid millal saab niisama tögamisest koolivägivald? Verbaalsele vägivallale on piiri raske tõmmata, võib öelda, et tögamisest saab vägivald siis, kui muutub solvavaks inimese jaoks, kellele halvasti öeldakse. Kuid kiusaja ja ohvri piirid võivad olla erinevad ja kiusaja ei pruugi arugi saada, et ta midagi valesti teeb.

Nii maailmas kui ka Eestis tõusevad näitajad, mis käsitlevad igasuguse koolivägivalla sagedust. Kui 2002. aastal pöördus Tallinna Laste Tugikeskusesse 35 inimest koolivägivalla probleemiga, siis järgmiseks aastaks kasvas arv 81 inimeseni. [1] 2006. aastal USA-s tehtud uuringus selgus, et USA koolides kasvas koolivägivallajuhtumite arv viieaastasel perioodil (1999-2004) 10%. [2] Statistika on murettekitav ja paneb küsima: miks? Esiteks, miks koolivägivald üldse eksisteerib ja teiseks, miks see tänapäeval jätkuvalt kasvab? Vastust sellele on keeruline, ühest vastust pea võimatu leida. Selge on see, et probleemi juuri tuleb otsida sügavalt ja mitte lapse isiksusest, sest ümbruskond kujundab lapse maailmavaate ja käitumismustrid. Lapsed ja noored on pidevas mõjusfääris nii kodus, koolis kui ka internetis. Terve ühiskond mängib rolli lapse vaadete ja tõekspidamiste kujundamisel. Öeldakse, et lapsed on ühiskonna peegel. Seega tuleks esmalt pilk pöörata täiskasvanutele, ümbruskonnale, meediale, selle asemel, et lapse suunas vihaselt näppu vibutada.

Esimene mõjutaja on kodu. Selle, mis on õige ja mis vale, õpetavad lastele nende vanemad. Kui vanemad on kas teineteise või lapse suhtes vägivaldsed, õpetavad nad ka last niimoodi käituma. Laps peab seda normaalseks, kui ta näiteks oma tahtmise saavutamiseks rakendab vägivalda, sest nii teevad tema pereliikmed. Kui lapse suhtes ollakse vägivaldsed, tunneb laps vajadust end mujal kehtestada, kui ta seda kodus teha ei saa. Laps teeb seda ainsal moel, mida ta teab – läbi vägivalla. Selline laps teab täpselt, kuidas ja mida öelda, kui tegu on verbaalse vägivallaga, sest tema enda peal on nipid läbi proovitud.

Koolikiusajaks võib saada ka see laps, kellega ei vägivallatseta, ent kes kasutab teiste löömist või kiusamist tähelepanuvajaduse rahuldamiseks. Tänapäeval töötavad paljudes peredes mõlemad vanemad pikki tunde, palju on üksikvanemaid, osades peredes ei pöörata oma laste emotsionaalsetele vajadustele piisavalt tähelepanu. Arvatakse, et kui lapsel on kõht täis, riided seljas ja katus pea kohal, on kõik hästi. Lapsega tegeletakse nii palju, et õhtul küsitakse „kuidas koolis läks?“ ja „kas kõik on õpitud?“. Kui vanematel pole oma lapse jaoks piisavalt

aega ja koolis on klassiõpetajal veel 25 õpilast, kellega vaja tegeleda, ei lähe kaua, kuni laps avastab enda jaoks viisi, kuidas end oma vanemate ja õpetaja tähelepanu keskpunkti viia. Tihti ei tee ta seda läbi pingutamise, et saada viielist tunnistust, sest palju lihtsam on mõnda klassikaaslast narrida, lüüa või tema asju ära võtta. Laps võib end välja elada koolis ja astuda kiusaja rolli ka siis, kui kodus on pinged ja konfliktid pereliikmete vahel, niimoodi väljendades oma frustratsiooni. Kiusajad on tihti alg- ja põhikoolilapsed, kelle sotsiaalsed oskused pole välja kujunenud. Näiteks ei pruugi kiusaja ette kujutada, mida tunneb kaasõpilane, kui teda kiusatakse. Ennast teise rolli asetamine on raskendatud, sest see võime pole veel välja kujunenud.

Mõnes kodus peetaksegi vägivaldset käitumist normaalseks. Mõni aeg tagasi kajastati meedias sündmust Valga Jaanikese koolis, kus noored tüdrukud oma eakaaslast peksid ja alandasid, sest viimane neile sigarete ei toonud. Tüdrukud ei olevat oma teo tõsidust mõistnud ning pidanud kogu sündmust naljaks. Ühe tüdruku vanema arvates oli tütar õigesti käitunud. Vägivaldset käitumist propageerivad ka vanemad, kes oma kiusamist kurtvatele lastele ütlevad, et nad peavad vastu hakkama. Levinud on arusaam, et kannataja on äpu või tossike ja ainus viis, kuidas kiusajale koht kätte näidata, on talle samaga vastata. Vägivallale ei tohi vastata vägivallaga, vaid tuleb rääkida probleemist õpetajale, vanemale või psühholoogile.

Teine suur mõjutaja on kool. Kõigil õpetajatel pole oskust, kuidas vägivallatsejatega tegeleda. Lisaks võivad neist endist saada ohvrid, sest koolivägivald ei ole ainult õpilaste omavaheline suhtlusprobleem. Ka Eestis on olnud juhtumeid, mis tõestavad vastupidist. USA koolides, kus õpib 1000 või rohkem õpilast, kogevad 34% õpetajatest vähemalt kord nädalas solvanguid või rünnakuid. [2] See näitab, kui jõuetu võib olla õpetaja klassiruumis, kus tal peaks olema kontroll. Kiusajat ignoreeritakse, kuid sellega tehakse ohvrile karuteene. Kiusaja karistuseeta jätmine saadab kaasõpilastele signaali, et tema käitumisel pole midagi viga. Vägivallatsejad on tihti liidripositsioonis, neile vaadatakse alt üles ja ka teistel tekib kiusatus imiteerida sellist käitumist, et olla kõrgemal positsioonil ja tunnustatud.

Suur probleem Eestis on tugipersonali, sealhulgas koolipsühholoogi puudumine enamikes koolides. ERR andmetel tuli Praxise 2011. aasta uuringust välja, et vaid vähem kui kolmandikul Eesti tavakoolidest on koolipsühholoog. Riik paneb tugipersonali töölevõtmise koolide õlule ja omavalitsuse rahakotile. Seega sõltub tugipersonali palkamine ressurssidest ja sellest, kas kool väärtustab teenust, mida pakub koolipsühholoog. [3] Kui koolil on põhimõte, et neil vägivallaprobleemi pole ja psühholoogi pole vaja, ei ole lapsel professionaalset abi kuskilt saada.

Riik küll eraldas varasema 750 000 euro asemel kaks korda rohkem raha maakondlikele õppenõustamiskeskustele, et igas keskus oleks psühholoog, kuid selleks, et temast midagi kasu oleks, peab ta töötama koolis, kus probleemid on tekkinud. Ühest või kahest külastusest psühholoogi juurde, kellel laiemat ülevaadet probleemist pole, ei piisa. Ka Praxise uuringust tuli välja, et õpilased ja õpetajad tunnevad puudust tugipersonalist, sealhulgas koolipsühholoogidest, kes töötaksid just koolis. [3] Probleem ei seisne selles, et õpilased ei taha oma muredest rääkida, vaid selles, et pole, kellele rääkida, kes oleks toimuvaga kursis.

Kooli ülesanne on teha korralikku ennetustööd. Tuleb teadvustada, et koolivägivald on suur probleem ja isegi kui teadaolevaid juhtumeid oma koolis pole, on võimalus nende tekkeks alati olemas. Kool, eesotsas direktori ja õpetajatega peaks lastele selgitama, kuidas koolivägivald, nii füüsiline kui ka vaimne, ohvrit mõjutab, mis on selle tagajärjed ja kellele tuleks murest rääkima minna.

Kolmas mõjutegur on meediat, internetist, arvutimängudest ja muust väliskeskkonast tulenevad signaalid. Just alg-ja põhikoolinoorte suurteks iidoliteks on mitmed telekangelased või arvutimängude tegelased. Telekanalid, internet ja mängud näitavad palju vägivaldseid stseene. Laste lemmikmängud nagu GTA, World of Warcraft jne sisaldavad võitlust, tapmist, peksmist, varastamist. Põnevusfilmides on kangelased tugevad võitlejad või osavad relvakäsitsejad. Isegi väga väikestele mõeldud multifilmid sisaldavad vägivallatsemist nagu panniga pähelöömine või kõrgelt kaljult allalükkamine. Paljud on väitnud, et vägivaldsete piltide nägemine mõjub lastele halvasti. Lapsed imiteerivad seda, mida nad näevad ja reaalsustaju võib seda tehes kaduma minna. Mitmed uuringud, sealhulgas Mark Singeri uurimus Clevelandi Case Westerni ülikoolis on aga näidanud, et reaalse vägivalla kogemine tekitab palju rohkem kalduvust samasugusele käitumisele, kui vägivalla nägemine televiisorist või arvutiekraanilt. [4]

Leian, et probleem, mis tuleneb internetist, ei ole füüsiline, vaid verbaalne vägivald. Internetikiusaja eeliseks on anonüümsus. Ükskõik millisel internetileheküljel, kus on võimalik lugeda kommentaare, on ehmatavalt palju negatiivset. Laimamine, vihakõne ja ähvardused on internetikommentaatorite pärusmaa. Tänapäeval peavad kõik lauljad, näitlejad, poliitikud ja muud avaliku elu tegelased arvestama, et internetikommentaatorid neile ei halasta. Kuulsuseid halvustatakse nende rahvuse, rassi, välimuse, ütluste, tegevuste pärast ja ka lihtsalt niisama, laimaja lõbu pärast. Lisaks avaliku elu tegelastele peavad tänapäeval anonüümset internetikiusamist taluma ka lapsed ja noored. Eestis ja ka mujal maailmas on väga populaarne internetilehekülg ask.fm, mis kujutab endast küsimustele ja vastustele orienteeritud internetilehekülge. Kasutajalt küsitakse anonüümselt küsimusi, millele ta võib soovi korral vastata. Küsimused pole alati viisakad ja ask.fm on populaarne koht, kus saab käia kaaslasti n-ö maha tegemas. Erinevad organisatsioonid ja lapsevanemad üle maailma on avaldanud soovi sulgeda ask.fm, sest sealsed kiusamisjuhtumid on tekitanud palju kahju. Kiusamine toimub ka muudes populaarsetes sotsiaalvõrgustikes nagu Facebook ja Twitter. Tänapäeval toimubki suur osa koolikiusamisest internetis, eelnimetatud internetilehekülgedel ja ka mujal. Laetakse üles alandavad videod või pildid ohvrist Youtube'i või tehakse Facebooki kommuun, mille läbiv teema on ohvri alandamine ja mõnitamine. Lapsed ja noored on leidlikud ja suudavad välja mõelda kõige tõhusamaid viise, kuidas kaasõpilasele haiget teha. Võib öelda, et internetis on verbaalsel kiusamisel isegi suurem roll, kui klassiruumis, sest kommentaar, pilt või video on avalik mitte ainult klassile, vaid kogu interneti kasutajaskonnale. Anonüümne kiusaja on võimeline tegema hullemaid tegusid, sest teab, et jääb karistusest. Seega on minu meelest internetis toimuv koolikiusamine kõige valusam ohvrile ja kõige raskem süüdlaseotsijale. Mitmed koolikiusamisjuhtumid, mis on kandunud edasi internetti, on lõppenud ohvri enesetapuga. Näiteks 15-aastane Kanada neiu Amanda Todd sooritas 2012. aasta oktoobris enesetapu, sest ei kannatanud välja aastaid kestnud kooli-

ja internetikiusamist. See viis ta depressiooni, mille tagajärjel tüdruk end üles poos. Olgu see näide tõestuseks, et kiusamine koolis ja internetis ei ole naljaasi ja probleemiga peab tegelema, et ennetada sääraseid juhtumeid.

Palju vaidlust on tekitanud küsimus, kes on kiusamises süüdi. Öeldakse, et kogu vastutust ei saa veeretada kiusaja õlule, vaid et süüdi on ka ohver. Leian, et sõna „süüdi“ näitab ohvrit negatiivses valguses. Arvatavasti on palju, mida ohver saaks teha, et temaga ei vägivallatsetaks, kuid kui põhjus on tema vaikes või alalhoidlikus iseloomus, teistsuguses välimuses, vanemate rahakotis või etnilises päritolus, ei saa ohvrit süüdistada milleski muus, kui selles, et ta abi ei otsi. Just seda tuleks rõhutada kõikidele lastele, nii kodudes, koolides kui ka meediakanalites: räägi oma murest, otsi abi. Isegi, kui kõik tundub lootusetu, on alati keegi, kes kuulab ja aitab.

Koolivägivald on teema, millest peab rääkima ja mida peab ennetama. Kuigi kodudes toimuva üle, mis lapse käitumist mõjutab, ei ole kellelgi peale lapsevanema kontrolli, saavad palju ära teha kool ja riik oma suhtumise, ressursipaigutuse ja ennetustööga. Koolivägivald on ühiskonnas alati olnud ja jääb ka edaspidi, kuid seda on võimalik leevendada, teadvustades õpilasi kiusamise ohtudest, selgitades neile, mida tunneb ohver ja hoiatades neid anonüümsete internetiportaalide eest. Lisaks peab õpilasi julgustama rääkima oma muredest mõne usaldusväärse täiskasvanuga, mitte vastama vägivallale vägivallaga.

Kasutatud allikad

1 Liliana Vasilieva „Koolivägivalla kajastamine Eesti pressis“, Tartu Ülikool 2006. URL: <http://www.ut.ee/Ural/ariste/loputood/Vasilieva.BA2006.pdf> Viimati külastatud: 18. oktoober 2013

2 Constitutional Rights Foundation „Causes of School Violence“, URL: <http://www.crf-usa.org/school-violence/causes-of-school-violence.html> Viimati külastatud: 19. oktoober 2013

3 Priit Rajalo „Psühholoogid: riik peaks koole tugispetsialistide palkamisel aitama“, ERR 2012. URL: <http://uudised.err.ee/index.php?06263956> Viimati külastatud: 19. oktoober 2013

4 Piret Teppan „Koolivägivald“, Sisekaitseakadeemia E-õpiobjekt. URL: <http://stud.sisekaitse.ee/Teppan/Opiteooriad/koolivagivald.html> Viimati külastatud: 19. oktoober 2013